

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ

Єфімова Анна

аспірантка ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

НАПН України, Київ

ORCID: 0000-0001-9821-7993

Актуальність дослідження. Питання адаптації до переселень та міграції наразі набувають особливості актуальності через велику кількість українців, що із початком війни в Україні, тимчасово або на постійній основі змінили місце проживання. Як внутрішня, так і зовнішня міграція пов'язані із великою кількістю соціально-психологічних феноменів, що активно вивчаються зарубіжними та вітчизняними науковцями останні роки. Проблемою нашого дослідження було виявлення характерних рис моделі соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції.

Результати та їх обговорення. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів визначається нами як процес активного пристосування психіки та поведінки вимушених мігрантів до умов нового соціокультурного та соціально-психологічного простору приймаючої країни, що опосередкований особливостями цього простору, низкою психічних та психологічних особливостей та на який впливає низка зовнішніх та внутрішніх чинників.

Зміст, особливості та чинники соціально-психологічної адаптації українців до вимушеної міграції досліджувалися нами емпірично. Моделі соціально-психологічної адаптації вивчалися за допомогою методу семантичного диференціалу.

У дослідженні взяло участь біля 200 українців, що перебувають у країнах Європи та США від місяця до 5 років. Респондентам було представлено анкету, результати якої оброблялися за допомогою факторного аналізу. В результаті були виявлені структурні компоненти двох основних моделей соціально-психологічної адаптації до вимушеної міграції.

За результатами факторного аналізу у двох групах респондентів відзначилися якісні відмінності у процесі соціально-психологічної адаптації та виділилися дві емпіричні моделі адаптації українців до міграції. Узагальнено ці результати представлені у таблиці нижче.

Таблиця 1. Емпіричні моделі адаптації українців до міграції

	Експериментальна група (українці, що були вимушені мігрувати із початком війни)	Контрольна група (українці – добровільні мігранти)
Фактор 1	Спрямованість на інтеграцію у новій країні, толерантний до українських мігрантів	Сталий розвиток та самореалізація в умовах людиноцентрованої держави
Фактор 2	Негативізм та відторгнення	Матеріальне забезпечення через працю
Фактор 3	Національна ідентичність та спрямованість до повернення до України	Суб'єктність
Фактор 4	Емоційне напруження	Зовнішні соціокультурні ресурси, що надають первинну підтримку мігрантам в адаптації
Фактор 5	Прийняття та позитивне ставлення	Національна ідентичність, ностальгія

Наше дослідження виявило, що добровільні українські мігранти, які знаходяться у міграції від 3 і більше років (респонденти контрольної групи) виявляють більш усталену модель адаптації до міграції. Вони вважають можливості, що надає міграція та нове соціокультурне середовище, в якому опинилися – ресурсом для самореалізації та особистісного розвитку. Зовнішні соціокультурні ресурси – один з найменш насичених факторів у їх семантичному просторі, а спрямованість на самореалізацію та розвиток, суб'єктність та активна праця – як складові семантичного простору щодо міграції – більш насичені. Це говорить про те, що у українці – добровільні мігранти мають активну позицію та спрямованість щодо інтеграції у нове соціокультурне середовище приймаючої країни з опорою на власні можливості та ресурси, активно вирішують проблеми, пов'язані із міграцією та забезпеченням власного комфорту.

Таким чином, складові семантичного простору добровільних мігрантів складні та усталені, в них вбачається вагомий мотиваційно-ціннісний компонент: розвиток, самореалізація, матеріальне забезпечення, благополуччя родини та внутрішній контроль (інтернальність). Емоційний компонент семантичного простору щодо міграції, такий як туга за батьківщиною – це найменш навантажений фактор, тож можна зробити висновок і про відносно емоційне благополуччя українців у ситуації добровільної міграції.

Це пояснюється тим, що добровільні мігранти формують рішення про переїзд не раптово. В процесі його прийняття розвивається психологічна готовність до міграції, стала мотивація міграції, сама міграція планується і тільки тоді виникає міграційна поведінка, що реалізує власне переїзд.

На відміну від українців – добровільних мігрантів, українці, що перебувають у вимушеній міграції через війну в Україні – не мали змоги сформувати мотиваційну, фінансову та психологічну готовність, адже між їх рішенням про переїзд та власне переїздом пройшло від декількох годин до декількох днів.

Великий вплив на емоційний стан українців – вимушених мігрантів також мають події, що змусили приймати це рішення. Початок повномасштабного вторгнення виявився шокуєчим для багатьох українців, він викликав паніку, стрес та відчуття, що ламається світ [1].

У низці зарубіжних досліджень вказується, що більша частина українців – вимушених мігрантів виявляють ознаки ПТСР, депресії та тривожних розладів [4;5]. Цим, на наш погляд, пояснюються отримані в результаті факторизації структурні компоненти соціально-психологічної адаптації респондентів експериментальної групи.

Визначено, що українці – вимушені мігранти виявляють менш усталені та більш прості структурні елементи семантичного простору щодо міграції. Головними з них є сприятливі для життя макросоціальні чинники, толерантність жителів приймаючої країни та та ті можливості і ресурси, що вони надають українським мігрантам. Найбільш яскраво у семантичному просторі вимушених мігрантів виражений афективний компонент, три з п'яти виділених факторів: негативізм та відторгнення, емоційне напруження, позитивне ставлення та прийняття – в основі своїй мають емоції.

Ще однією характерною рисою моделі адаптації українців – вимушених мігрантів – є спрямованість на те, що як тільки вони зможуть, вони повернуться до України. Це, на наш погляд, і утруднює процес інтеграції у нове соціокультурне середовище та породжує його неприйняття і неприйняття самої думки про те, щоб залишитися.

Тобто ми бачимо різницю у представлених двох моделях адаптації - якщо у настановах респондентів українців – добровільних мігрантів основою є мотивація міграції, прагнення до асиміляції, акультурації та інтеграції, а у українців – вимушених мігрантів, в основі афект, опора на зовнішні ресурси та прагнення повернення на батьківщину.

Висновки. Нами були виділені основні моделі та складові компоненти соціально-психологічної адаптації українців, що були вимушені мігрувати через війну в Україні і тих, що мігрували усвідомлено.

Визначено, що процес соціально-психологічної адаптації українців – вимушених мігрантів має в основі конфлікт між прагненням до інтеграції у нове соціокультурне середовище та бажанням повернення на батьківщину, через що яскраво виражений афективний компонент.

Ми назвали цю модель – моделлю пасивної адаптації, адже вона спирається на зовнішній контроль (екстернальність) та на зовнішні ресурси – добре ставлення до них з боку приймаючої країни та її жителів, матеріальну підтримку, пільги, гуманітарну допомогу, тощо.

Тим часом модель адаптації українців, що виїхали добровільно і раніше, можна назвати «активною», адже в ній спостерігається стійка мотивація інтеграції, опора на власні ресурси, суб'єктна позиція.

У подальших наукових розвідках ми прагнемо виявити та емпірично довести наявність і інших характерних рис активної та пасивної моделей адаптації українців до міграції. Також вважаємо, що може бути наявною ще одна модель соціально-психологічної адаптації до міграції, яку умовно можна назвати «утрудненою». Але це буде проблемою наших подальших досліджень.

Список літератури:

1. Блинова О.Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2016. Вип. 3 (1) С.111–117.
2. Слюсаревський М.М., Блінова О.Є. Психологія міграції. Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.
3. Смокова Л.С. Стрес акультурації, культурний шок та психічне здоров'я особистості в умовах добровільної або вимушеної міграції // Актуальні проблеми психічного та психологічного здоров'я : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 квіт. 2019 р., Одеса). – Одеса : Одеський нац. ун-т, 2019.
4. Javanbakht A. Addressing war trauma in Ukrainian refugees before it is too late. European Journal of Psychotraumatology. Volume 13, 2022. URL: [https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20008066.2022.2104009#:~:text=However%2C%20average%20estimates%20suggest%20about,\(2022\).](https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20008066.2022.2104009#:~:text=However%2C%20average%20estimates%20suggest%20about,(2022).)
5. Martsyniak-Dorosh O. The Heavy Psychological Toll of the War in Ukraine — Mental health support is the need of the hour. 2022. URL: <https://www.medpagetoday.com/opinion/second-opinions/101119>